

УДК 339.92

Ю. В. Лазар,
асистент кафедри менеджменту, Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут"

СУЧАСНІ КОНЦЕПТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ВУГІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗАСАДАХ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Iu. Lazar,
Professor's assistant of management department, National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"

MODERN CONCEPTS OF INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF COAL ENTERPRISES BASED
ON SOCIAL RESPONSIBILITY

У статті розроблено наукові положення щодо забезпечення інвестиційної привабливості вугільних підприємств на засадах соціальної відповідальності, що спрямовані на стимулювання соціального інвестування у сферу безпеки праці та сприяють підвищенню інвестиційної привабливості вугільних підприємств. Визначено концептуальний базис управління розвитком соціальної відповідальності підприємств з урахуванням інтересів ключових стейкхолдерів. Систематизовано основні дефініції, що характеризують категоріальний апарат концепції соціальної відповідальності, виявлено відмінні класифікаційні ознаки між ними та запропоновано поняття соціальної активності підприємств. Виділено та обгрунтовано стадії соціально відповідального управління, які відповідають наявній ситуації у сфері вугільної промисловості України. На основі детального аналізу законодавчої бази та наявних наукових підходів до трактування безпеки праці, сформовано власне визначення в контексті соціальної відповідальності та із врахування синергетичного ефекту впливу компонент, які утворюють систему безпеки праці. Запропоновано компонентну структуру безпеки праці, що визначається спрямованістю на зменшення собівартості видобутку вугілля, покращення рівня якості життя персоналу та підвищення інвестиційної привабливості вугільних підприємств. Представлено заходи, які сприятимуть підвищенню інвестиційної привабливості вугільних підприємств в умовах загострення конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

In the article it is elaborated the research provisions for the investment attractiveness of coal enterprises based on social responsibility, directed to encourage social investment in the field of occupational safety and enhance the investment attractiveness of coal mines. Conceptual basis for managing the development of the social responsibility of coal enterprises in the interests of key stakeholders are also evaluated. Systematized basic definitions that characterize the categories of corporate social responsibility, revealed differences in classification features between them and propose the concept of social enterprise activity. Identified and justified under socially responsible management that matches the current situation in the coal industry of Ukraine. Based on a detailed analysis of the existing legal framework and scientific approaches to the interpretation of safety formed its own definition in the context of social responsibility and consider synergy affects components that make up the system safety. A safety component structure produces, determined focus on reducing the cost of coal, improves the quality of life of staff, and increases the investment attractiveness of coal enterprises. Also in this article are presented measures that would increase the investment attractiveness of coal enterprises in increased competition in the domestic and foreign markets.

Ключові слова: інвестиційна привабливість вугільних підприємств, соціальна відповідальність, соціальна активність підприємств, безпека праці, соціально відповідальне управління.

Key words: investment attractiveness of coal enterprises, social enterprise activity, social responsibility, safety, socially responsible management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні процеси розвитку соціально орієнтованої економіки, нові підходи до ведення бізнесу, методи прийняття управлінських рішень характеризуються сут-

тєвими змінами в соціальній та економічній сферах діяльності підприємств. Набуває поширення діяльність підприємств, спрямована на зниження соціальної напруженості, поліпшення якості життя населення, захист на-

вколишнього середовища, участь у подоланні соціальних проблем місцевого співтовариства. В контексті поступального руху України до сталого суспільного розвитку визначено провідне значення управління підприємствами на засадах соціальної відповідальності. Таким чином, формування соціальних імперативів розвитку економічної науки засвідчило необхідність збалансування цілей підприємства щодо отримання прибутку та застосування практик соціально відповідального управління. Оскільки вугільні підприємства є основою забезпечення національної економіки власними енергоресурсами, то забезпечення їх інвестиційної привабливості в контексті сучасних домінуючих тенденцій соціально-економічної збалансованості засвідчує актуальність обраної теми й окреслює коло питань, які потребують ґрунтовного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблема розвитку та підвищення інвестиційної привабливості вугільних підприємств є актуальною. Її вирішенню присвячено наукові праці: О. Амоші, О. Вагонової, Ю. Драчука, М. Ілляшова, А. Кабанова, В. Коберника, А. Кравченка, В. Кучера, В. Макарова, М. Макортецького, К. Мамченко, І. Новицького, В. Нейсбургера, І. Павленко, Б. Райхеля, Л. Рассуждай, В. Саллі, О. Трифонової, Ю. Яценка та ін. Концептуалізації засад розвитку соціальної відповідальності присвячено роботи таких видатних вітчизняних та зарубіжних учених, як: Д. Баюри, О. Благова, Г. Боуена, С. Бермана, А. Вікса, М. Ван Марревійка, М. Веласкеса, К. Девіса, Х. Джонсона, П. Друкера, А. Керолла, Дж. МакГуїра, О. Новікової, М. Портера, Дж. Поста, Л. Престона, С. Сеті, Н. Сімченко, М. Стародубської, О. Степанової, А. Фельдмана, Р. Фрімена, М. Шварца, Дж. Шепарда та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Незважаючи на різноманітність досліджень з даної проблематики, низка питань залишаються недостатньо дослідженими та обґрунтованими, зокрема такі, як підвищення інвестиційної привабливості вугільних підприємств в контексті соціальної відповідальності.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є визначення сучасних концепт забезпечення інвестиційної привабливості вугільних підприємств на засадах соціальної відповідальності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Повільний спад у діяльності вугільної промисловості України почався ще за радянських часів, коли пріоритети розвитку галузі перемістилися, без достатніх на те підстав, на східні вугільні басейни. Головна причина нинішньої кризи вугільних підприємств — постійне вкрай недостатнє та неефективне їх фінансування — ще й досі зумовлене недооцінкою значення власного вугілля для економіки та енергетичної безпеки України. Самостійно, без серйозної фінансової підтримки, вугільні підприємства не вийдуть з кризи. Шахти є вкрай непривабливими для інвестування, порівняно з підприємствами інших галузей. Існує кілька причин нинішнього кризового стану вугільних підприємств. Одна з них — тривалий час галузь була "донором" інших секторів ПЕК і національної економіки в цілому.

Варто зазначити, що приватизація підприємств з видобутку вугілля підземним способом є набагато складнішим завданням, ніж будь-які інші. Про це свідчить, зокрема те, що в деяких вугледобувних країнах, де не було

соціалістичних форм господарювання, шахти кілька разів націоналізували та знову передавали до приватних власників. Це наслідок не лише низької рентабельності та навіть збитковості підземного видобутку, але й надзвичайно високої (порівняно з іншими виробництвами) трудомісткості, енергоємності, капітаоемності, низької і тривалої окупності інвестицій, високого ступеню ризику.

Існуючі проблеми визначають низьку інвестиційну привабливість вугільних підприємств. Проте для забезпечення їх безперебійної роботи та збільшення обсягів видобутку, необхідне застосування нових технологій та сучасного обладнання, що в значній мірі вимагає масштабних інвестиційних вкладень та мобілізації фінансових ресурсів. Вихід з цієї ситуації полягає у здійсненні інвестиційно-інноваційної діяльності, оскільки інноваційні зміни неможливі без залучення інвестиційних ресурсів [1, 6, 15].

Тому інвестиційна політика підприємств повинна набувати нового змісту і спрямовуватися на пошук можливостей накопичення власних інвестиційних коштів, залучення інвестицій ззовні і від тих галузей вітчизняної промисловості, які зацікавлені у вугільній продукції. Для цього необхідно проводити оцінку інвестиційної привабливості вугільних підприємств за певною кількістю показників, які комплексно характеризують його діяльність у сучасних економічних реаліях.

З метою підвищення інвестиційної привабливості вугільних підприємств необхідно спершу на державному рівні перебудувати систему державного управління промисловою політикою, сформувати дієву систему стимулів до інвестування в інноваційну діяльність, сприяти залученню вітчизняних та зарубіжних інвестиційних ресурсів для реалізації проектів.

Визначення рівня інвестиційної привабливості дає змогу виявити слабкі місця діяльності підприємств та прийняти обґрунтовані управлінські рішення щодо поліпшення їх стану й подальшого розвитку, а зовнішнім користувачам (інвесторам, кредиторам) — отримати необхідну інформацію щодо потенціалу можливого об'єкта інвестування та прийняти рішення про доцільність вкладання коштів.

Проведений огляд досліджень [4, 5, 6, 11, 12] показав, що на сьогодні єдиного визначення поняття "інвестиційна привабливість" не існує. Найчастіше інвестиційна привабливість розглядається як справедлива кількісна і якісна характеристика зовнішнього і внутрішнього середовища об'єкта потенційно можливого інвестування та як економічна доцільність інвестування, що базується на узгодженні інтересів і можливостей інвестора та реципієнта, що забезпечує досягнення цілей кожного з них при прийнятному рівні доходності і ризику інвестицій. Найбільш прийнятним вважається визначення інвестиційної привабливості що надала І.М. Боярко, яка характеризує привабливість як справедливую кількісну та якісну інтегральну характеристику внутрішніх і зовнішніх можливостей об'єкта потенційного інвестування, здатного залучати та використовувати інвестиційні ресурси для свого розвитку і забезпечувати максимізацію економічного ефекту суб'єктам інвестування за мінімального інвестиційного ризику.

Очевидно, що шахта зі складними гірничо-геологічними умовами: глибина залягання вугільних пластів, температурний режим, газодинамічні явища (гірничі удари, викиди газу-метану та гірничих порід, вибухо-

небезпечність вугільного пилу), висока газонадмірність — не є інвестиційно привабливою навіть з великими запасами вугілля. Єдиною умовою успішного функціонування шахти — є її безпечність. Лише нівелювання вище описаних гірничо-геологічних умов надасть підприємству змогу працювати безаварійно, без простоїв виробництва, величезних витрат на ремонти та реконструкції, що і є визначальними чинниками у формуванні сьогодишньої надвисокої собівартості вугілля.

Усі зусилля та матеріальні ресурси необхідно концентрувати на підвищенні рентабельності шахт, які в стислі терміни можна зробити привабливими для інвестування та приватизації: нарізати нові лави, оснастити їх обладнанням високого технічного рівня, застосувати прогресивні технології видобутку, забезпечити міжнародного рівня безпеку праці. Тим більше, що галузева наука пропонує методологію забезпечення високоефективного функціонування вугільного підприємства як єдиного технологічного комплексу з комп'ютеризованою системою управління. Працюючи за такою методологією, звичайна шахта з типовими для Львівсько-Волинського регіону гірничо-геологічними умовами здатна видобувати 1 млн т вугілля на рік із рентабельністю 20%. За таких умов, звіти про реструктуризацію засвідчать рентабельність більшої частини шахт, створення в галузі інституту приватної власності, впровадження ринкових відносин, забезпечення здорових умов життя та праці в шахтарських регіонах, а не констатуватимуть кількість неробочих шахт, високий рівень безробіття, сотні квадратних кілометрів зон екологічного лиха та високий рівень соціальної напруженості [6, 15].

Для досягнення стратегічних цілей галузі Енергетичною стратегією України до 2030 року передбачено три етапи розвитку вугільної галузі. У результаті залучення у вугільну галузь приватних інвестицій передбачається підвищити ефективність економічно привабливих шахт і провести масштабну модернізацію шахтного фонду. Максимальні додаткові економічно виправдані обсяги видобутку енергетичного вугілля можуть скласти до 30 млн т на рік за інвестицій близько 50 млрд грн. Реалізація цієї стратегії за рахунок держави неможлива не лише через значний обсяг необхідних інвестицій, але й у зв'язку з відсутністю управлінських ресурсів для проведення одночасної модернізації на великій кількості шахт та відсутністю досвіду зі значного підвищення ефективності роботи шахт у державному секторі [8].

Уряди України вносили свої корективи в програму реструктуризації вугільної галузі — але не вирішувалося таке принципове питання, як порядок і терміни приватизації шахт. У Росії цей процес розпочався вже давно, і в результаті традиційно збиткову і дотаційну галузь із великою кількістю внутрішніх проблем і суперечностей (насамперед соціального характеру) за короткий час вдалося трансформувати в прибуткову. Наразі перші кроки зроблені і в Україні, процес приватизації затверджений законом "Про особливості приватизації вугледобувних підприємств" від 12 квітня 2012 р. та проголошено наміри розпочати процес реструктуризації підприємств вугільної промисловості. Закон "Про особливості приватизації вугледобувних підприємств" і справді потрібний, але в нинішній редакції він має ряд значних недоліків, і тому може спричинити негативні наслідки не лише для вугільної галузі, а й для країни в цілому. Законопроект передбачено, що спеціальний орган з фонду приватизації даватиме згоду на припи-

нення діяльності підприємства. В той же час цим законопроектом не передбачається механізм забезпечення енергетичної безпеки держави [13, 14].

Нагадаємо, що на початку травня 2011 року фахівці Міністерства Міненерговугілля розділили всі підвідомчі вугледобувні активи на чотири групи. До першої увійшли інвестиційно привабливі підприємства, які повинні бути приватизовані. У другу — шахти, які можуть розвиватися в умовах державно-приватного партнерства. У третю — підприємства, які повинні залишитися в державності; і в четверту — шахти, які підлягають ліквідації.

Тоді ж керівництво Міненерговугілля заявило про те, що приватизація вугледобувних підприємств призупинена, а плани з продажу інвестиційно привабливих шахт скасовано. Поряд із цим в Міністерстві підготували і подали на розгляд Кабміну проект закону "Про особливості передачі в оренду або концесію об'єктів паливно-енергетичного комплексу, які перебувають у державній власності". А вже на початку липня законопроект був прийнятий парламентом. Законопроект "Про особливості приватизації вугледобувних підприємств" покликаний завершити формування законодавства, розпочате прийняттям попереднього закону. Згідно з його нормами державні вугледобувні підприємства, шахти і шахтоуправління, розрізи, а також акції в статутних капіталах акціонерних товариств, можуть бути приватизовані. Продажу підлягають усі держчастки у вугледобувних активах без закріплення в держвласності тих чи інших її частин [12—14].

Сьогодні влада нарешті визначилася з розподілом активів за категоріями. Про це свідчить поява списку шахт, що підлягають передачі в концесію та шахт для приватизації. З огляду на регіональні особливості та різний ступінь привабливості шахт, універсального рішення, скоріше за все, знайти не вдасться, і для кожної шахти або групи шахт і збагачувальних фабрик потрібно розробляти індивідуальний, найбільш ефективний метод управління. Незаперечним залишається лише факт, що процес приватизації чи концесійної передачі вугільного підприємства повинен бути максимально прозорим та забезпечуватися повноцінним державним та громадським контролем.

З перспективою появи приватного власника або ж концесіонера, для вугільних підприємств, а також для суспільства загалом, важливим питанням є дотримання принципів соціальної відповідальності в управлінні.

Система відповідальності за стан підприємств галузі, за кількість та якість їх продукції, за якість трудового життя працівників, за досягнення показників гідної праці, не застосовується через її слабку визначеність та неефективність механізмів її контролю. При подальшому опрацюванні та запровадженні механізмів відповідальності доцільно розмежувати її на зовнішню та внутрішню. Зовнішня відповідальність виявляється перед галуззю, регіоном та державою. Вона включає випуск якісної вугільної продукції, конкурентоспроможної на світових ринках; випуск вугільної продукції на потреби вітчизняного виробництва та населення; сприяння економічному, соціальному процвітанню регіону; розвиток оздоровчої та рекреаційної сфери; грамотне та дбайливе природокористування [2, 10].

Внутрішня відповідальність управлінців перед працівниками за професійну компетентність; за стабільність роботи підприємства; за високу організацію

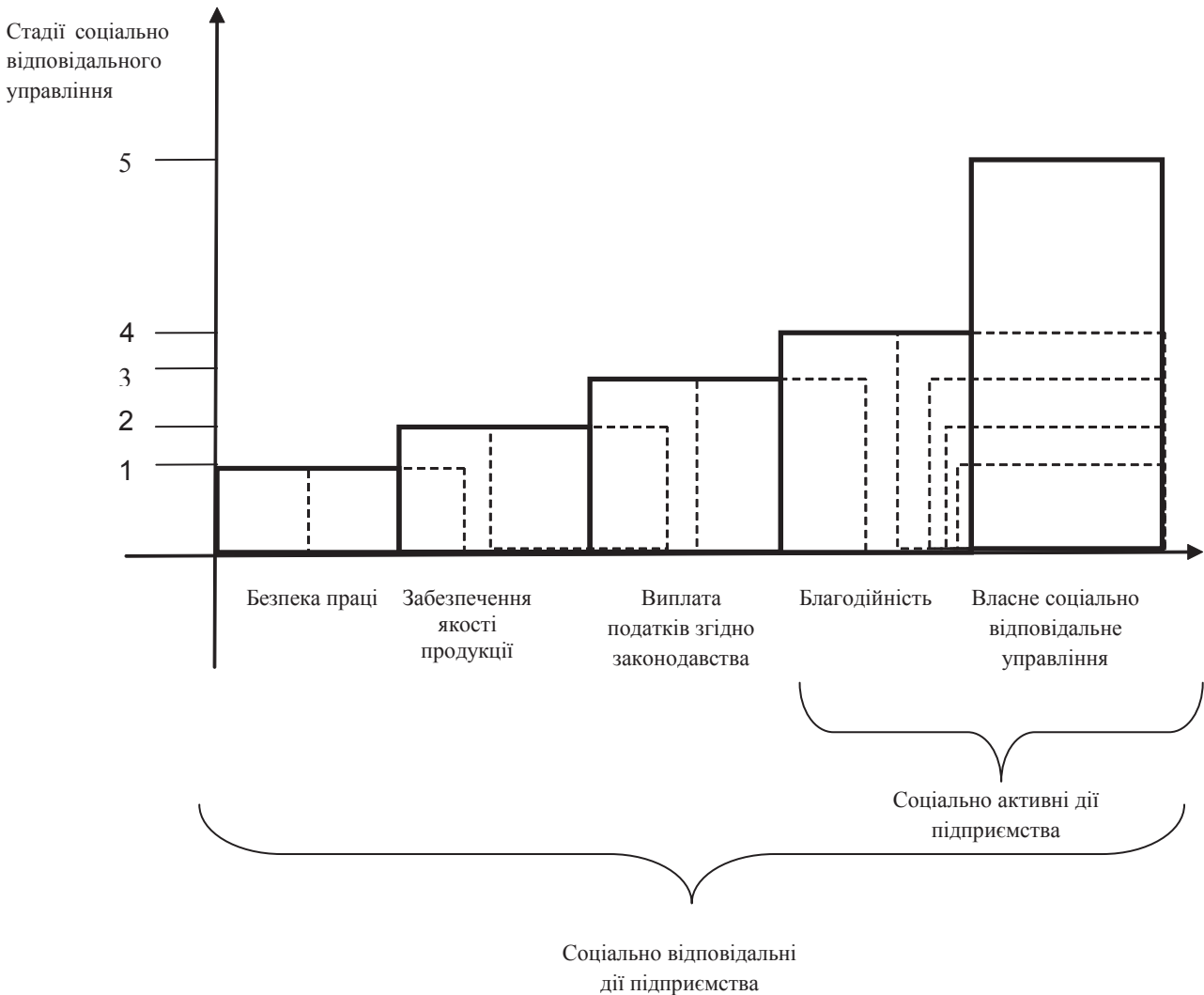

Рис. 1. Стадії соціально відповідального управління на вугільних підприємствах України

Джерело: авторська розробка.

виробництва та праці; за забезпечення безаварійної та безпечної праці; за власний приклад відповідального ставлення до ефективного функціонування та розвитку виробництва; за високу та справедливую оплату праці; за гарантії стабільної зайнятості; за високу якість трудового життя; за впровадження інновацій та сприяння інноваційній активності персоналу підприємства; за створення умов високої виробничої та трудової дисципліни; за своєчасне попередження трудових конфліктів, а в разі їх виникнення — за їх конструктивне подолання [10]. Внутрішня відповідальність перед діловими партнерами за кількість, якість, надійність продукції; за своєчасне й точне виконання прийнятих зобов'язань, умов договорів; за чесну конкуренцію, за дотримання етичних принципів; за виконання термінових домовленостей із подальшим правовим їх оформленням. Внутрішня відповідальність працівників перед виробництвом за якісне, своєчасне та в повному обсязі виконання професійних та службових обов'язків; за дисциплінованість, сумлінність, старанність; за стан фізичного та психічного здоров'я; за професійну мобільність, здатність до постійного навчання, підвищення професійного рівня; за саморозвиток, самоосвіту, самовдосконалення; за здатність адаптуватися до виробничих умов та якісно виконува-

ти роботу; за професійну, правову, економічну та соціальну грамотність [2, 10].

Для регулювання процесів формування цивілізованих ринкових відносин недостатньою вбачається наявність лише державних регуляторів, потрібні розвинені ринкові інститути громадянського суспільства, а це, в першу чергу, інститути соціальної взаємодії основних суб'єктів ринкових відносин. Таким чином, корпоративна соціальна політика вугільних підприємств повинна ґрунтуватися на соціальній відповідальності вугільного бізнесу, відповідальності керівників, власників, найманих працівників і спеціалістів при відповідному посиленні системи мотивації їх роботи, роботи органів влади, що представляють інтереси населення вуглепромислових територій, інститутів громадянського суспільства та державних органів влади і управління [16, 17].

В Україні склалася думка, що корпоративна соціальна відповідальність — це цілком добровільна течія, яка не регулюється законодавством та не повинна нав'язуватись державою чи іншими інститутами. Але не можливо не погодитися з думками вчених, котрі наполягають, що рішення соціальних питань у межах регуляторних норм — це також частина КСВ [3]. У свою чергу, для виділення дій компанії у понад установленій законодавством суспільно позитивній діяльності — доціль-

Таблиця 1. Інвестиції в безпеку праці вугільних підприємств України

	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р. (план)
Інвестиції підприємств, тис. грн.:	322106,87	218570,16	311577,08	438349,02	376980,2	489416,72
відсоток, спрямований від реалізації вугілля	2,5	1,79	2,08	2,5	3,3	3,8
відсоток, від фонду оплати праці за попередній рік	3,4	2,59	4,3	4,71	3,38	4,7
Інвестиції держави, тис. грн.:	131131,02	10 654,95	0	64 467,52	40 455,3	115656,4
Всього інвестицій, тис. грн.	453237,89	229225,11	311577,08	502816,54	417435,5	605073,1

Джерело: складено на основі даних Міненерговугілля.

но використовувати такий термін, як "соціальна активність підприємства". На думку автора, використання цього терміну буде більш доцільним, оскільки "соціальна відповідальність" асоціюється з іншими видами відповідальності, які регламентовані законом та усталені в суспільному розумінні. Таким чином, підприємства, котрі здійснюють діяльність, яка у такий чи інший спосіб стосується впливу на соціум — повинні розглядати свої дії в рамках соціально відповідального управління. Вивчаючи поняття КСВ щодо вугільних підприємств, варто розглянути ті складові соціально відповідального управління, які, на жаль, сьогодні є лише певними стадіями становлення соціальної відповідальності на вугільних підприємствах України. Автором виділено п'ять стадій соціально відповідального управління (рис. 1), які відповідають наявній ситуації у сфері вугільної промисловості України.

Прикро зазначати, але більшість вугільних підприємств сьогодні не можуть вказати на відповідність характеристикам навіть першої стадії соціально відповідального управління підприємствами.

Відповідно до розглянутих положень, запропоновано визначення соціально відповідального управління підприємствами як сукупності скоординованих організаційно-економічних та інвестиційно-інноваційних заходів впливу на підвищення ефективності діяльності підприємства в межах її відповідності очікуванням зовнішнього соціального середовища та відповідальності підприємства за кінцеві результати діяльності перед зацікавленими сторонами.

Якщо держава та суспільство зацікавлені в зростанні соціальної та економічної стабільності країни, збільшенні ефективності політики соціальних програм, то підприємства завжди були і будуть зацікавлені в отриманні прибутку та підвищенні економічної результативності своєї діяльності.

Одним з резервів підвищення ефективності виробництва є вдосконалення методів забезпечення безпеки праці, адже саме її низький рівень провокує захворюваність працівників, травматизм, смертність, які визначають істотну частину непродуктивних втрат робочого часу, а боротьба з ними, крім гуманістичного спрямування, має чітко виражений економічний аспект [2, 7].

Переймаючи міжнародний досвід побудови системи безпеки праці і охорони здоров'я, важливим питанням є ратифікація Україною міжнародних конвенцій з цього питання та приєднання до Глобального договору ООН (ГД). На жаль, серед вугільних підприємств до ГД приєдналася лише компанія ДТЕК. Основними ж пріо-

ритетами положень ГД з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду є забезпечення контролю у сфері безпеки праці, підвищення рівня охорони праці на вугільних підприємствах як найбільш травмонезбезпечних, удосконалення системи управління безпекою праці на регіональному рівні, забезпечення фінансування профілактичних заходів з охорони та гігієни праці, підвищення економічної зацікавленості та відповідальності суб'єктів господарювання щодо створення безпечних та здорових умов праці, покращення системи навчання з питань безпеки праці.

Інвестиції у сферу безпеки праці вугільних підприємств України подано у таблиці 1. За 12 місяців 2012 р. вугільними підприємствами отримані бюджетні кошти на суму 125 000 тис. грн., згідно з програмою "Охорона праці та підвищення техніки безпеки на вугледобувних підприємствах", використано 40455,3 тис. грн. За 12 місяців 2012 року вугільними підприємствами, які входять до сфери управління Міненерговугілля отримано від реалізації вугільної продукції 10496207,8 тис. грн. На виконання заходів Комплексної Програми підвищення безпеки праці на вугледобувних та шахтобудівних підприємствах за 12 місяців 2012 року планувалось витратити 543002,9 тис. грн., фактично витрачено 336524,9 тис. грн., що складає 62,0% від запланованого. Відсоток відрахування коштів на виконання заходів Комплексної Програми за 12 місяців 2012 року від реалізації вугільної продукції становить 2,9 % (2,11% в 2011 р.) та від фонду оплати праці за попередній рік — 3,6 %.

Якщо звернутися до поняття "безпека праці", то до сьогодні не існує єдиного термінологічно повного визначення як на науковому, так і на законодавчому рівні. Часто поняття безпеки праці ототожнюють з поняттями "промислова безпека", "безпека в промисловості", "охорона праці", "безпека життєдіяльності". Хоча саме поняття "безпека праці" використовується в законодавчих актах рідше за інші визначення, але, на думку автора, саме "безпека праці" є найбільш повним для розуміння з точки зору комплексності проблем забезпечення безпечних умов праці на підприємствах вугільної промисловості. Адже на разі термін "промислова безпека" охоплює проблематику забезпечення безпеки виключно промислового характеру, але об'єкти впливу від промислово-небезпечної або нестабільної діяльності є як окремі індивіди, так і суспільство в цілому. А це дає змогу стверджувати, що порушується питання суспільної і навіть національної безпеки, яке значно ширше за поняття "промисловість". Отже, в такому випадку є сенс говорити про безпеку праці на підприємствах з позицій

системного підходу, що попередньо визначатиме діяльність підприємства в суспільному середовищі [2, 7, 9, 15].

Охорона праці — система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних заходів, спрямованих на створення безпечних для здоров'я працівників умов праці.

Праця, за енциклопедичним визначенням, це доцільна діяльність людини, спрямована на видозміну і пристосування предметів природи для задоволення її потреб, а процес праці включає власне працю, а також її предмети і засоби.

В умовах сучасного виробництва, як правило, складної імовірнісної системи, забезпечення безпеки праці є сферою людської діяльності, цілісною системою знань про людину, суспільство, виробничі відносини, методи і засоби захисту людини від впливу небезпечних і шкідливих виробничих чинників, що має свою логіку [2, 7, 9].

Використання функціонального підходу при вивченні умов забезпечення безпеки праці вугільних підприємств дозволяє виокремити цілі кожної функціональної сфери безпеки праці підприємства. Треба також враховувати, що складові забезпечення безпеки праці у своєму взаємозв'язку несуть супутній синергетичний ефект. Інтереси забезпечення безпеки праці на вугільних підприємствах мають бути домінуючим критерієм вибору та розробки системи цілей та заходів діяльності підприємства.

Безпека праці — система компонент безпеки праці, що у своєму взаємозв'язку несуть синергетичний ефект у забезпеченні сфери виробництва раціональною, соціально відповідальною взаємодією людей, технічних засобів, навколишнього середовища та спрямовані на зменшення собівартості видобутку вугілля, підвищення інвестиційної привабливості підприємства, покращення рівня якості життя персоналу і суспільства.

При розгляді діяльності вугільного підприємства за окремими функціональними підсистемами, а також враховуючи підсистеми, які сформовані в результаті взаємодії з інституційним оточенням, можна визначити функціональні компоненти безпеки праці вугільного підприємства (рис. 2).

Інноваційна компонента спрямована на збереження та зростання нематеріальних активів підприємства, їх захист, інтегрування інтелектуального потенціалу в основну діяльність, збільшення кількості об'єктів інтелектуальної власності, зростання кількості впроваджених інновацій у технологічний та управлінський процеси, оперативне впровадження та використання новітніх технологій управління підприємством, що неодмінно позначиться на рівні безпеки праці на вугільних підприємствах.

Проблему забезпечення екологічної складової безпеки праці на підприємстві можна вирішити тільки через розробку і ретельне дотримання міжнародних норм

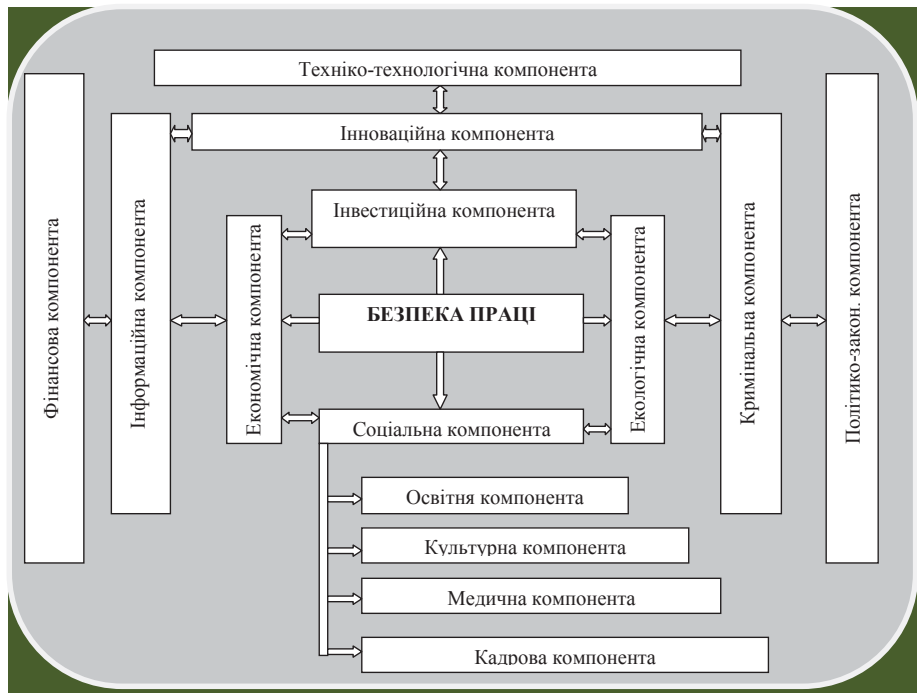

Рис. 2. Складові компоненти безпеки праці вугільних підприємств

Джерело: авторська розробка.

впливу на екологічну ситуацію на території діяльності підприємства. Особливо актуальною екологічна складова є для вугільних підприємств, котрі, враховуючи застарілість виробничо-технологічного процесу, є основними забруднювачами навколишнього середовища. В екологічній політиці простежується ще й велика соціальна значущість, оскільки навколишнє середовище — це єдина система, елементом якої є людина.

Кожний із заходів щодо забезпечення безпеки праці підприємства вимагатиме надходжень інвестиційних ресурсів (інвестиційна компонента) як за рахунок власних джерел фінансування, так і залучених або кредитних, та й розвиток підприємства пов'язаний багато в чому з інвестиційними ресурсами.

Визначити стан та рівень загроз неможливо без відповідної інформаційної компоненти. Тому процес своєчасного, необхідного та достовірного інформаційного забезпечення є важливим для забезпечення належного рівня безпеки праці на підприємстві.

Серед функціональних складових безпеки праці підприємства економічна компонента вважається провідною й однією з вирішальних, оскільки за ринкових умов економічна ефективність є стрижнем будь-якої системи господарювання. Також до цього треба додати, що часто в багатьох інформаційно-наукових публікаціях безпеку підприємства ототожнюють з економічною безпекою.

Фінансова складова безпеки праці підприємства характеризує захищеність підприємства та працівників підприємства від негативних дестабілізуючих чинників. Орієнтиром для фінансової складової безпеки праці має стати такий стан функціонування підприємства, який забезпечує фінансову незалежність, стійкість, платоспроможність підприємства в питаннях безпеки праці; забезпечує адаптивність, гнучкість та оперативність прийняття рішень у фінансовій сфері; постійне та належне фінансове забезпечення працівників підприємства.

Виробничо-технологічна складова безпеки праці підприємства передбачає створення умов для ритмічного безперервного процесу на усіх стадіях виробничого процесу. Суттєву роль у цій площині відіграє організація процесу виробництва, яка повинна відповідати впровадженій технології, яка, в свою чергу, має відповідати рівню технічної озброєності в новітніх умовах господарювання. Також потрібно приділяти значну увагу логістичним процесам, що відбуваються на підприємстві, контролювати своєчасне та в повному обсязі надходження вхідних матеріальних ресурсів, формувати страхові та технологічні резерви, тим самим створюючи умови забезпечення ритмічності виробничої діяльності. Щодо великих промислових підприємств, то ця компонента безпеки праці дуже важлива, оскільки саме технологічний процес, рівень технічної оснащеності, засоби виробництва є значними конкурентоздатними перевагами. Однією з величезних проблем, яка виникла на вугільних підприємствах без винятку, стали зношеність засобів виробництва та застарілість технологій, що у свою чергу призвели до нерентабельності вугільної продукції та високого рівня травматизму на підприємствах галузі. Тому реалізація інтересів виробничо-технологічної складової безпеки праці на підприємствах хоча і є витратним процесом, але повинна бути пріоритетною. Оскільки виробнича складова є базисом у діяльності підприємств, то недостатня реалізація інтересів цієї складової прямо чи опосередковано спричинить виникнення загроз виробництву і відповідно праці.

Належний рівень безпеки праці у великій мірі залежить від кадрового складу, їхнього інтелекту та професіоналізму. Забезпечення кадрової складової безпеки праці охоплює взаємопов'язані і водночас самостійні напрями діяльності того чи іншого суб'єкта господарювання, що зорієнтований на роботу з персоналом підприємства, на підвищення ефективності діяльності всіх категорій персоналу. Забезпечення цієї складової безпеки праці підприємства має за мету збереження стратегічно важливої ланки персоналу, тобто заохочення з метою продовження трудових відносин тощо. У цій сфері можуть виникнути такі інтереси, як зменшення плинності кадрів; збільшення доходів керівного складу і власників (або власників) підприємства; покращення освітньо-професійного рівня співробітників, особливо апарату управління; моральний та фізичний захист кадрів; створення корпоративної згуртованості та відданості працівників корпоративним інтересам; наближення до ситуації позитивної ідентифікації робітника з підприємством; недопущення відтоку висококваліфікованих спеціалістів, працівників, що мають допуск до конфіденційної комерційної інформації, що є генераторами ідей, та, навпаки, залучення цієї категорії співробітників з інших підприємств-конкурентів, залучення кращих молодих спеціалістів із навчальним фокусуванням на діяльність підприємства; залучення кадрів, що отримали досвід роботи на іншому підприємстві схожої специфіки діяльності.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, представлені результати досліджень вирішують актуальне науково-практичне завдання щодо визначення сучасних концепт забезпечення інвестиційної привабливості вугільних підприємств на засадах соціальної відповідальності. В умовах нестабільного зов-

нішнього середовища важливим є використання управлінських рішень в контексті відповідності принципам соціальної відповідальності. На основі цього було сформовано пріоритетні напрями та інструменти управління соціальною відповідальністю з метою забезпечення інвестиційної привабливості вугільних підприємств на засадах розвитку сумлінних ділових практик у сфері безпеки праці, відповідального ставлення до навколишнього середовища та ін. Одночасно ці заходи сприятимуть мінімізації економічних, соціальних та екологічних ризиків діяльності вугільних підприємств. З метою підвищення інвестиційної привабливості вугільних підприємств визначено необхідність проведення змін на державному рівні, а саме: перебудовувати систему державного управління промисловою політикою, сформувати дієву систему стимулів до інвестування в інноваційну діяльність, сприяти залученню вітчизняних та зарубіжних інвестиційних ресурсів. Розвиваючи положення теоретичного базису соціально відповідального управління ідентифіковано інвестиційні детермінанти забезпечення привабливості вугільних підприємств. Визначено, що одним з резервів підвищення економічної ефективності виробництва є вдосконалення методів забезпечення безпеки праці. Адже саме низький рівень безпеки праці провокує травматизм, смертність, захворюваність працівників, що визначає істотну частину непродуктивних втрат робочого часу, а боротьба з ними, крім гуманістичного спрямування, має чітко виражений економічний аспект. Використання функціонального підходу при вивченні умов забезпечення безпеки праці на вугільних підприємствах дозволяє виокремити цілі кожної функціональної сфери безпеки праці. Це дало змогу обґрунтувати та запропонувати компонентну структуру безпеки праці, що визначається спрямованістю на зменшення собівартості видобутку вугілля, покращення рівня якості життя персоналу та підвищення інвестиційної привабливості вугільних підприємств. Подальші наукові розробки проводитимуться у напрямі науково-методичного забезпечення підвищення інвестиційної привабливості вугільних підприємств в рамках державно-приватного партнерства.

Література:

1. Амоша А.И. Системный анализ шахты как объекта инвестирования / А.И. Амоша, М.А. Ильяшов, В.И. Салли — Донецк: Ин-т экономики промышленности, 2002. — 68 с.
2. Безбожний В.Л. Роль гармонізації інтересів в забезпеченні соціально-економічної безпеки підприємства // Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції "Економічна безпека сучасного підприємства". — Вінниця: Універсам-Вінниця, 2008. — С. 336—341.
3. Благоев Ю.Е. Генезис концепции корпоративной социальной ответственности / Ю.Е. Благоев // Вестник Санкт-Петербургского университета, 2006. — № 2. — С. 3—24.
4. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент: учеб. курс. — К.: Эльга-Н, Ника-Центр. — 2001. — 448 с.
5. Власюк Т.М. Методика оцінки інвестиційної привабливості державних підприємств / Т.М. Власюк // Економіка та держава. — 2005. — № 5. — С. 39—43.
6. Горощенко В.В. Проблемы угольной отрасли Украины / В.В. Горощенко // Проблемы повышения эффективности функционирования предприятий различных форм собственности: сб. науч. тр. — Донецк: ИЭП НАН Украины, 2007. — С. 266—272.

7. Драчук Ю.З. Пути снижения риска в горнодобывающем производстве // Ю.З. Драчук, Н.С. Кузьменко, С.Н. Смоланов, В.П. Холодов, П.С. Воронов // Способы и средства создания безопасных и здоровых условий труда в угольных шахтах: сб. науч. тр. МакНИИ. — Макеевка, 2007. — Вып. 20. — С. 237—247.

8. Енергетична стратегія України до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 145 від 15 березня 2006 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/signal/kr06145a.doc

9. Загорняк В.Б. Про використання інвестиційних ресурсів у системі промислової безпеки праці на підприємстві / В.Б. Загорняк // Сучасні проблеми ефективності інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств: матеріали міжн. наук.-практ. конференції (Харків, 4—5 березня 2009 р.). — Харків: ХДТУБА, 2009. — С. 7—8.

10. Залознова Ю.С. Соціальна відповідальність як фактор розвитку системи управління вугільною галузю та її персоналом / Ю.С. Залознова // Схід. — 2010. — № 4 (104). — С. 39—42.

11. Кравченко А. А. Разработка методики углубленной оценки инвестиционной привлекательности угольных шахт / А.А. Кравченко, И.К. Демин, И.О. Митрошичев // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Сер.: економічна. — Донецьк: ДонНТУ, 2004. — Вип. 91. — С. 115—122.

12. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій: Наказ Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 23.02.98 р. № 22 // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. — 1998. — №7. — С. 18—28.

13. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. // ВВР. — 2010. — № 40. — Ст. 524.

14. Про концесії: Закон України від 16.07.1999 р. / ВВР. — 1999. — № 41. — Ст. 372.

15. Сімченко Н. О. Забезпечення інвестиційної привабливості вугільних підприємств в контексті сталого розвитку економіки [монографія] / Н.О. Сімченко, Ю.В. Лазар // Економічна безпека держави: міждисциплінарний підхід ("Недінські читання") / за наук. ред. Є.В. Хлобистова. — Черкаси: видавець Чабаненко Ю.А., 2013. — С. 335—345.

16. Porter M. and Kramer M. (2006). "Strategy and society: The link between competitive advantage and corporate social responsibility", Harvard Business Review, vol. 84, no. 12, pp. 78—92.

17. Windsor D. (2011), "The Future of Corporate Social Responsibility", The International Journal of Organizational Analysis, vol. 9, no. 3, pp. 225—256.

References:

1. Amosha, A. I. Il'jashov, M. A. and Salli, V. I. (2002), Sistemnyj analiz shahty kak obiekta investirovaniya [System analysis of the mine as an investment object], In-t ekonomiki promyshlennosti, Doneck, Ukraine.

2. Bezbozhnyj, V. L. (2008), "The role of harmonization of interests in ensuring socio-economic security", Materialy V mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Proceedings of the V International Scientific Conference], Ekonomichna bezpeka suchasnoho pidpriemstva [The economic security of the modern enterprise], Vinnytsia: Universam-Vinnytsia, pp. 336—341.

3. Blahov, Yu. E. (2006), "The genesis of the concept of corporate social responsibility", Vestnyk Sankt-Peterburshskoho unyversyteta, vol. 2, pp. 3—24.

4. Blank, I. A. (2001), Investicionnyj menedzhment [Investment management], Jel'ga-N, Nika-Centr, Kiev, Ukraine.

5. Vlasiuk, T. M. (2005), "Methods of assessing investment attractiveness of public enterprises", Ekonomika ta derzhava, vol. 5, pp. 39—43.

6. Horoschenko, V. V. (2007), "The problems of the coal industry of Ukraine", Problemy povysheniya jeffektivnosti funkcionirovaniya predpriyatij razlichnyh form sobstvennosti, Donetsk, pp. 266—272.

7. Drachuk, Ju. Z. Kuz'menko, N. S. Smolanov, S. N. Holodov, V. P. and Voronov, P. S. (2007), "Ways to reduce risk in the mining production", Sposoby i sredstva sozdaniya bezopasnyh i zdorovyh uslovij truda v ugoľnyh shahtah, vol. 20, pp. 237—247.

8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2006), Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 145, 15 March 2006 "Energy Strategy of Ukraine till 2030", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/signal/kr06145a.doc>. (Accessed 11 November 2013).

9. Zahorniak, V. B. (2009), "The use of investment resources in industrial safety in enterprises", Materialy mizhnarodnoi naukovo praktychnoi konferentsii [Proceedings of the International Scientific Conference], Suchasni problemy efektyvnosti innovatsijno-investytsijnoho rozvytku pidpriemstv [Recent developments in performance innovation and investment development of companies], Kharkiv, Ukraine, March 4—5, pp. 7—8.

10. Zaloznova, Yu. S. (2010), "Social responsibility as a development factor of the management system of coal industry and its staff", Shid, vol. №4(104), pp. 39—42.

11. Kravchenko, A. A. Demyn, Y. K. and Mytroshychev, Y. O. (2004), "Development of methodology for in-depth evaluation of investment attractiveness of coal mines", Naukovi pratsi Donets'koho natsional'noho tekhnichnoho unyversytetu, Donetsk, vol. 91, pp. 115—122.

12. Agency for the prevention of bankruptcy of enterprises and organizations (1988), Order from 23/2/98, № 22 "Methods of identifying the risks associated with public-private partnership, their assessment and determine the form of management", State newsletter on privatization, vol. 7, pp. 18—28.

13. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine "On public-private partnership", Visnyk Verhovnoi Rady, vol.40, p. 524.

14. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "On concessions", Visnyk Verhovnoi Rady, vol.41, p. 372.

15. Simchenko, N. O. and Lazar, Yu. V. (2013), "The investment attractiveness of coal enterprises in the context of sustainable economic development", Ekonomichna bezpeka derzhavy: mizhdystsyplinaryj pidkhid ("Nedins'ki chytannia"), Cherkasy, pp. 335—345.

16. Porter, M. and Kramer, M. (2006), "Strategy and society: The link between competitive advantage and corporate social responsibility", Harvard Business Review, vol. 84, no. 12, pp. 78—92.

17. Windsor, D. (2011), "The Future of Corporate Social Responsibility", The International Journal of Organizational Analysis, vol. 9, no. 3, pp. 225—256.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2013 р.